

TRANSCRIPTIE INTERVIEW MET ADRIANA PIETERNELLA SINTEUR-DE VRIND, 25-4-2018

I-1: We zijn bij mevrouw Sinteur-de Vrind. Mevrouw is geboren op 18 oktober 1939, getrouwd met Elias Sinteur en misschien, mevrouw Sinteur, kunt u vertellen waar u geboren bent?

G: Ja, ik ben geboren in Leiden-Noord, in de Julianastraat [nr. 57, waar het gezin vanaf 18-6-1917 woonde, aanvankelijk inwonend bij de grootouders Van Tiel]. Ik woon al mijn hele leven hier in Leiden-Noord, want toen ik 40 jaar was zijn we naar deze straat verhuisd.

I-1: Dit is de Anna-Paulownastraat.

G: Ik weet niet beter dan dat ik in deze buurt geboren ben en nog steeds woon ik er fijn. Het is een volksbuurt, maar we hebben het gewoon hartstikke leuk. Ik ben geboren in een gewoon gezin. Ik was de vijfde in het gezin en een nakomertje, de jongste; mijn moeder was 42 en mijn vader 45, 46, dus ik was echt een nakomertje. [Johannes de Vrind, geb. Leiden 12-9-1892 als zoon van Willem de Vrind (geb. Leiden 21-11-1871, wever) en Maria Catharina Hensen (geb. 24-11-1872, wolspinster), tr. Leiden 19-1-1916 Cornelia van Tiel, geb. Leiden 19-3-1897 als dochter van Marinus Jacobus van Tiel (Middelburg 6-11-1851 – Leiden 30-10-1925) en Jannetje van Meggelen (Brielle 16-12-1855 – Leiden 6-10-1937), overl. Leiden 22-7-1991]. Ik ben beschermd opgevoed. Beschermd door mijn broers en zussen; mijn broer was 21 toen ik geboren werd en een zus van achttien een broer van vijftien en een zus van acht. Ondanks dat we de oorlog meegemaakt hebben, die hebben we dan echt wel bewust meegemaakt; angst en honger en narigheid en armoede. Mijn man is anderhalf jaar ouder, die heeft die oorlog veel bewuster meegemaakt dan ik. Ik heb het als klein kind meegemaakt. Wel de angsten van je ouders en je broer, die ondergedoken moesten zitten. Maar de rest heb ik toch wel beschermd gehad. En toch leuk opgevoed. Niet rijk, arm, we hadden het zeer arm. Maar ja, iedereen had het arm, er was geen rijke. Want de groenteboer, de kruidenier, de melkboer, alles haalde je per dag wat je nodig had. En soms was er te weinig en soms was er iets meer. Maar meestal was er te weinig. Maar daar wende je ook aan. Want mijn moeder gaf het meeste aan die groten, mijn broers en mijn vader, en mijn moeder en ik het minste, omdat wij het minste nodig hadden.

I-1: Want je hoefde niet te werken?

G: Nee, en uiteindelijk wou je ook niet zo veel meer, want je had geen honger meer. Het hoefde ook niet meer. Ik weet ook nog wel één leuk verhaaltje. Het was in de oorlog, ging ik met mijn vader en mijn zusje op een kar de dorpen in, een behoorlijk eindje weg, gingen we bedelen om eten en dan ging mijn moeder alles verkopen. Alles wat ze had, haar glaswerk, de lakens, de slopen. Omruilen voor eten, niet verkopen. En toen waren we bij een klooster, waren we bij de nonnen en die vonden mij zo mager. En die zeiden: "Ooh, jullie moeten gaan zitten, jullie krijgen eten". En toen kregen we allemaal een bord met aardappelen, gestampt met krootjes met spek erop. Ik zei: "Dat lust ik niet, dat moet ik niet". Die nonnen stonden toen zo te kijken, want ik zei: "Ik lust dat echt niet". Ik kreeg het echt niet naar binnen, die lucht van dat vet, dat was ik ook niet gewend. Dus mijn vader en mijn zusje gauw op hun bord, gauw opeten, zodat ik een schoon bord achterliet. Omdat je niet gewend was aan eten en dan kwam je thuis en dan had je weer een paar broden of wat groente gekregen en daar leefden we dan van. Maar echt een nare jeugd, het was armoede.

Mijn vader was lompen sorteerder, die werkte bij een lompenbedrijf op de Oude Vest, Gijzenij, in Leiden. Vlak bij de [Grote] Havenbrug en dat liep af en dan zat hij in een soort pakhuis [Oude Vest 227-229] en dan werden de lompen binnengebracht, die ze ophaalden langs de deuren. Want mijn moeder bewaarde ook altijd kleren. In de schuur hing een jute zak en als iets kapot was ging het in de lompenzak. Die werd dan opgehaald en dat werd bij alle mensen gedaan en dat werd gebracht daar. Er waren nog meer, maar dit was bij ons in de buurt. En daar zat hij de hele dag katoen van wol te scheiden. Wat dan over bleef dat ging dan weg, maar wol en katoen waren dingen, die wel wat waard waren. Daar verdiende hij zo

weinig mee, ik geloof dat hij toen iets van acht of negen gulden in de week had en de huur was toen ook al acht of zeven gulden.

I-1: Over welk jaar heeft u het dan ongeveer?

G: Eigenlijk vanaf mijn geboorte heb ik niet anders geweten dan dat hij daar werkte. Dan kreeg hij ook nog een zakcentje en de rest was voor het huishouden, maar er bleef bijna niets over. En ik heb ook één keer, toen was ik een jaar of vijf, zes en iedereen had kauwgum, van die grote bellen, van dat stevige. En dat vond ik mooi. Dat kostte twintig cent per pakje, maar dat kreeg ik niet, want dat was er niet. En toen dacht ik: als mijn vader naar werk gaat (tussen de middag kwam hij thuis) dan ga ik bedelen bij mijn vader (maar dat mocht niet van mijn moeder), maar ik doe het toch. "Pap, mag ik kauwgum kopen, want iedereen heeft kauwgum". "Wat, kauwgum? Ja, dat is goed". Dus ik sta te springen. "Hoe duur?" "Twintig cent". Verstaat hij twee cent, dus ik kreeg twee cent, dus ik stond daar met mijn twee cent; ik heb nooit kauwgum kunnen kopen. Ik dorst het niet te vragen, want dan kreeg ik twintig cent en dan kreeg ik van mijn moeder op mijn donder, plus dat mijn vader het niet had. Maar mijn vader werkte daar, geestdodend werk, maar hij kon niks anders. Hij had geen beroep geleerd en mijn moeder was best pittig. Maar ja, die had ook alleen maar lagere school gehad, die had ook niet geleerd, maar die knoopte echt alle touwtjes aan elkaar om rond te komen. Dat je toch kon leven!

En op een keer had mijn vader stiekem een rode trui meegenomen onder zijn jas, voor mij. Die was veel te groot; het was een hele lap. Mijn moeder heeft hem uitgehaald, en we waren blij. Om een stuk karton of hout zitten draaien en dan natmaken en dan drogen en dan rekte die wol uit en dan ging je het later weer oprollen. En toen heeft ze later een hele mooie trui voor me gebreid; dat was mijn zondagse trui. Maar dat ding kriebelde als de pieten, want het was echt zo [maakt een krabgeluid]. Ik was blij dat hij te klein werd, want dan werd hij weer overgegeven aan een gezin bij ons in de straat, dat weer meer kinderen had en die kregen dan wat voor mij weer te klein was. Dat was best wel leuk. En zo is onze jeugd eigenlijk een beetje doorgekarteld [gekabbeld?].

I-1: Werkte uw moeder ook nog? Deed uw moeder ook nog klusjes?

G: Nee, ja, mijn moeder naaide voor de mensen aan huis.

I-1: Wat bijvoorbeeld?

G: Herenonderbroeken en herenhemden. Dat waren dan van die flanellen hemden en die gingen op de rug kapot door het transpireren en dan haalde ze van de onderkant een stuk af. Dat werd aan de bovenkant er in gezet, want dan was het dezelfde stof en van onder kwam dan een lapje stof dat je toevallig had, want dat zat toch in de broek. En dan hadden ze weer een heel hemd. En aan onderbroeken waren de kruisen door en dan werd van een dubbel lapje stof een nieuw kruis ingezet, maar daar brak ze altijd een naald op. En die naalden kostten toen acht cent volgens mij. En vijftien cent kostte zo'n kruis inzetten. En dan had ze dat gedaan en dan brak ze een naald en dan zat ze voor zeven cent en als ze pech had brak ze twee naalden en dan had ze helemaal niks. En vaak als die mensen hun goed op kwamen halen hadden ze ook geen geld en dan zei mijn moeder: "Het komt wel." Maar het kwam soms ook niet, want die hadden het ook niet en soms ook wel. Maar je kon het ze niet kwalijk nemen en dan zei ze: "Laat maar". En ja, verder sport en dergelijke ...

I-1: Vertel eens, wat voor sport deed u dan?

G: We hadden geen sport. We hadden geen geld voor sportverenigingen. Maar je maakte er zelf wel wat van. Er was een speeltuin hier in de Anna van Saksenstraat; dat was een hele oude speeltuin. Daar zaten we bijna dagelijks; daar deden we onze eigen dingen. Ringen en koppeltje duikelen, daar deden we al onze leuke dingen, wat kinderen normaal op een sportvereniging doen. Dat deden wij daar zelf. Hardlopen in de buurt, blokjes lopen. Dingen doen om jezelf in conditie te houden. En ja, zwemmen; ik wou graag zwemmen en dat mocht dan, maar dat kostte vijftien cent, dan mocht je zwemmen in de Overdekte. 35 cent, maar dat mocht. Net zo lang gebedeld, maar dat mocht. Gingen we zwemmen, maar je had geen badpak, dus je ging in je onderbroek. Maar werd je groter, dan schaamde je je een beetje.

Mijn moeder wist overal raad op. Had ze een borstrok, dat is een gebreid hemd, van mijn zuster. Het is gewoon een rechte lap met schoudertjes; van onderen kabeltjes, zodat het een beetje bij elkaar trok, en dan had je een hemd en dan van wol of katoen. Als je hem van wol had, van Jaegerwol, dan liep je echt de hele dag te krabben, maar ja, je had wel een lekker warm hemd en er was niet anders. Maar mijn moeder wist raad voor dat zwemmen. Mijn zus haar borstrokken waren te klein en die dan nog niet voor mij waren, daar breide ze een kruisje in.

Ik was apetrots op mijn zwempak. Zwemmen in de Overdekte in de Haarlemmerstraat; dat was vroeger een oude kerk geweest. En dan zei mijn moeder altijd: "Denk erom dat je eerbiedig bent, want vroeger namen de mensen daar hun hoed af in die kerk en nu trekken jullie je broek er in uit, maar het is wel een kerk". Dus we moesten af en toe best voorzichtig die kerk in gaan. En ik trots met mijn badpak en ik zwemmen en toen kom ik er uit en toen begon dat ding uit te zakken. Toen zat het kruis op mijn knieën en mijn bandjes op mijn buit en mijn dunne spillebeentjes er onder uit. En daar kwam ik hoor, heel sexy dat zwembad uit. [iedereen lacht uitbundig] Weet je wat mijn moeder toen gedaan heeft? Die heeft een koordje in het midden gemaakt, dus dan kon ik hem aantrekken en dan bleef alleen de bovenkant hangen, maar de onderkant ging toch zakken hoor. Tot we ouder werden; we hadden vriendinnetjes in de straat en die haar moeder had een naaimachine en toen gingen we zelf badpakken maken. Dan hadden we een rechte lap en dan deden we elastiek in de spoel en dan gingen we naaien en dan trok dat helemaal aan en dan maakten we zelf badpakken, maar dat deden een heleboel kinderen en toen hebben we op een avond heel die machine kapot genaaid. Die bleef steken en die meiden waren daar niet blij mee en die moeder ook niet en we konden het niet goedmaken, maar we hadden wel allemaal een badpak. Toen was ik al weer wat ouder. Toen zat ik volgens mij al op de huishoudschool, toen we die badpakken gingen maken. Want van lieverlee kreeg je het natuurlijk ietsje beter. Nou ja, beter hebben we het eigenlijk niet gehad. Toen je zelf ging werken en iets bij ging dragen in de huishouding.

I-1: Wanneer was dat, dat u iets voor uzelf ging doen?

G: Ik heb ook nog broches gemaakt. Viltbroches. Een stukje vilt en dan knipte je bijvoorbeeld een vlindertje van en dan naaiden we er een lovertje op, een naaldje erop, een kraaltje erop en dan weer terug, allemaal over elkaar heen leggen en dan kreeg je of een sterretje of een vlindertje of een hondje en dan twee steeltjes eraan met balletjes en dan had je een prachtig broche. En twee speldjes erachter. En toen hadden we iemand, die woonde bij ons in de straat, meneer Karelse [A. of F.M. Carels, Julianastraat 18?]. Dat was een schat van een man en die werkte in Limburg. En toen lieten we die broches zien, mijn vriendin en ik. Die woonde daar aan de overkant en wij maakten ze. "Willen jullie er voor mij een paar maken, die probeer ik te verkopen". Want hij werkte in Limburg en daar waren ze er gek op. Wij maakten een stel en hij nam ze mee en hij was ze kwijt. Een gulden, zestig cent of tachtig cent. Toen zei hij: "Maken jullie er maar een heleboel; ik ga ze verkopen". Dus wij maakten er een heleboel, ook grote en haarspelden, die hebben we ook gemaakt van die lovertjes. En dat was heel leuk, want je zat de hele avond te handwerken, maar je verdiende er ook lekker mee.

I-1: Hoe oud was u toen?

G: Een jaar of dertien, veertien. Want ik werkte nog niet, ik zat nog op school. En we waren best handig en hij vond alles mooi wat we maakten. En alles verkocht hij. Tot dat op een gegeven ogenblik ook niet meer ging, want toen was de markt verzadigd. Want iedereen ging het toen doen en het was natuurlijk leuk werk om te doen. Maar ik heb daar best wel geld mee verdiend en daar kon je dan bijvoorbeeld iets voor jezelf van kopen. Schoenen of ...

I-1: Dat geld mocht u wel zelf houden?

G: Ik mocht het zelf houden, maar ik gaf het meestal aan mijn moeder. En dan deden we het in overleg. Heb je iets nodig, dan kopen we het. Want je hebt niks aan geld voor jezelf als de

omgeving armoe heeft. Dat doe je niet; mijn man ook niet hoor. Van lieverlee [laste] ik dat ook weer af en toen was ik op de huishoudschool en toen ...

I-1: Want u bent naar de huishoudschool gegaan?

G: Ik ben naar de huishoudschool gegaan. Toen ik van de lagere school af kwam.

I-2: En op welke lagere school hebt u gezeten?

G: Hier op de Maresingel. Op de Maresingelschool. Dat was vlakbij. Daar hebben later ook onze kinderen op gezeten, op diezelfde school.

I-1: En die huishoudschool was uw eigen keuze of werd dat voor u bepaald?

G: Ja, het was eigenlijk wel mijn eigen keus. Ik kon goed leren, ik kon lekker leren en mijn leraar, meneer Van Welzen in de vierde en de vijfde en de zesde van de lagere school, de basisschool zoals jullie nu zeggen. Ik had allemaal goede cijfers. Ik had ook al Franse les, twee jaar; dat kon je krijgen en dan moest je een gulden betalen en dan kreeg je Franse les, twee uur per week. En daar had ik ook altijd goede cijfers voor; ik vond het leuk. Ik vind het nog leuk, die woordjes: *maman coupe le pain, papa fume une pipe*. Dat zit er zo ingebakken, ik vind het zo leuk. Ik kon naar de hbs. "Ik ga niet naar de hbs". "Ja, je gaat wel naar de hbs, dat is zonde". Hij heeft me zelfs een keer mee naar huis genomen, naar zijn vrouw, in de Stieltjesstraat woonden ze toen, of Spieghelstraat [W.F. van Welzen woonde Stieltjesstraat 19], en bij mij thuis geweest. "Doe het nou, want je krijgt er later spijt van". Met mijn moeder gepraat; thuis besliste eigenlijk altijd mijn moeder, mijn vader die vond het eigenlijk allemaal wel goed wat mijn moeder deed. En dan zei mijn moeder: "Ze mag wel, dan probeer ik wel een werkhuisje er bij te krijgen om dat geld bij te verdienen". En dat wou ik niet. Mijn moeder was 42, bijna 43, toen ik geboren werd. In mijn ogen was ze een oude moeder, omdat al mijn schoolvriendinnen, die hadden een jonge moeder. En dan dacht ik: mijn moeder gaat dood, mijn moeder gaat gauw dood en dat is dan mijn schuld, want ik laat haar maar werken. Ik wou het niet. Hij is geloof ik drie keer thuis geweest en drie keer gevraagd: "O, alsjeblieft". En dan had ik een jongen in de klas, die ging wel naar de hbs. Dat bleek later nog een vriend van mijn man te zijn. Dat kwam later uit, want ik kende mijn man toen nog niet. Hij is wel gegaan en hij heeft later ook een heel goed beroep gekregen. Ik heb er achteraf best een klein beetje spijt van gehad; niet zo dat ik het gevoel heb dat het mijn hele leven bepaald heeft. Maar ik wilde graag talen leren. En dat vind ik nog steeds jammer, dat ik niet vlot mee kan praten. Ik spreek best wel aardig Duits, dat heb ik mezelf aangeleerd. Een beetje Engels, maar niet dat ik zeg, ik kan zo in het Engels een vlot gesprek doen. Dat lukt me niet. En dat vind ik best jammer, want dat had ik dan natuurlijk allemaal wel gekund. En toen later ben ik die meneer Van Welzen nog een keer tegengekomen in het zwembad, in de Overdekte, waar ik met mijn kinderen zat omdat die daar lesten. Opeens zegt hij: "Dat is Sjaantje. Wat is er van jou terecht gekomen?" Ik zeg: "Ik zal je vertellen, ik ben heel goed terecht komen, hoor. Ik heb een lieve man, die werkt keihard voor ons; we hebben het goed." Want mijn man heeft echt heel hard gewerkt, zodat we er echt bovenuit stegen. "Ik heb lieve kinderen". Hij zegt: "Ik heb nog zo vaak aan je gedacht; ik vond het zo jammer dat je niet door ging leren". Hij wist het nog. Het was zo'n lieve man. Hij had een neef. In de vijfde klas kwam die neef op school, dat was Wim van Welzen. En die kon heel mooi zingen en die zat naast mij. Die kon dat versje van Droomland heel mooi zingen. Als we dan zangles hadden zei ik: "Ga Droomland zingen". "Nee". "Dan mag je bij mij afkijken". En dan deed hij het omdat hij af mocht kijken. Dat onthoud je, omdat het een neef van de onderwijzer was en dat Droomland.

Ik maak even een sprongetje naar dat ik zelf ging werken. Ik ging werken bij Pel, een suikerwarenfabriek op de Morsweg. En daar moest je borstplaatjes inpakken en bruidssuikers. Bruidssuikers werden gebruikt op een bruiloft; die stonden met fondantjes in zo'n schaalpje. Elke bruiloft had wel zo'n schaalpje. Daar werd dan van gesnoept. Maar daar heb ik niet zo lang gewerkt, want ik verdiende daar 12 gulden 50 en toen had ik een vriendinnetje en die werkte bij een tassenfabriek en daar kon ik 15 gulden krijgen.

I-1: En waar werden die tassen gemaakt?

G: Die werden hier in Leiden op de Zijlsingel [nr. 2] gemaakt. LEWACO, lederwarencombinatie, maar het was geen leder, het was een soort skai. Dan moest je achter de naaimachine, dan moest je naaien en ze werden gevoerd; dan moest je ze dichtstikken. Dan werden er beugels aangezet, hengsels eraan. Dat liep als een trein. Het was hartstikke leuk; alleen op een gegeven moment [1958] ging het failliet. Hij had wel een man of vijf-, zesentwintig in dienst en toen ging het failliet. En toen ben ik later overgebleven met een vriendin en daar heb ik toen nog jaren gewerkt en best leuk verdiend.

I-1: Hij heeft dus een doorstart gemaakt?

G: Dat noemen jullie nu een doorstart, maar toen is hij gewoon weer begonnen met een paar mannen en wij met z'n tweeën [op het adres Kraaierstraat 17], en dan moest je eigenlijk alles doen met een stuk of vijf. Maar best wel leuk, maar toch ben ik daar toen ook weer weggegaan. Toen ben ik bij Olga, een matrassenfabriek, gaan werken in de Hansenstraat [nrs. 71-77]. Daar heb ik best wel leuk gewerkt. Daar werkte je met premie. Echt per stuk werken en je best doen. En het ging nogal goed, het ging me goed af. Ik was handig en omdat ik natuurlijk altijd achter de naaimachine bij die tassen had gewerkt en de baas altijd achter je stond om te kijken. En toen werkte ik er pas en toen kwam hij vragen of hij achter me mocht staan om te kijken of ik het wel goed deed. En ik zeg: "Ja hoor, doe maar". En toen mocht ik gelijk later ook modellen maken en daar kreeg je dan ook wat extra's voor betaald, maar dat was zoveel dat je er zo lekker van kon sparen. Als je dan zoveel minuten bezig was met een matras, dan had je die andere minuten over, dat was premie. Dus op een gegeven moment had ik best hartstikke veel premie en dat kreeg je dan uitbetaald. Soms dorst ik het niet eens uit te laten betalen, want dan had ik te veel. Dan dacht ik: dat kan niet. Maar ik heb daar tot mijn trouwen best hartstikke leuk verdiend. En gezellig. Leuke meiden, daar heb ik nog wel contact mee. Dat is best een hechte groep geweest en vanaf daar zijn we gaan trouwen. In de tussentijd had ik natuurlijk mijn man leren kennen.

I-1: Wanneer hebt u uw man leren kennen?

G: Ik was zeventien jaar. Dat was op dansles. Hij hield niet zo van dansen, maar hij heeft een vervolgcursus genomen omdat hij toch wou dat hij met mij kon omgaan. Bij dansschool Van Leeuwen op de Oude Singel [C. van Leeuwen, Oude Singel 116]. Dat bestaat niet meer. Het was eigenlijk een klein zaaltje; boven woonden ze. Daar zat je dan allemaal in de rondte en dan had hij een mooie brommer, een Batavus Bilonet. Hij was de enige van de jongens die zo'n dure brommer had. Maar daar had hij ook zelf al voor gewerkt, hij was de tijd al vooruit. En dan zei hij: "Wil je achterop?" "Nee, nee, nee". Maar ja, ik vond hem toch wel leuk; hij had krullen en hij was altijd netjes. Ik werd verliefd op hem omdat hij altijd de mensen, die het minst gevraagd werden aan de kant, vroeg. Niet dat ik daar dan bij was; dat bedoel ik niet. Maar wel die niet uitgekozen werden, en dat vond ik zo lief. Dus op een gegeven moment achterop, dan gingen we de zeven singels rijden. Met z'n brommer. Eerste keer keurig thuisgebracht, tweede keer ook. Daarna vonden we wel een hoekje waar we een beetje konden scharrelen en zo is het eigenlijk begonnen dat we echt vaste verkering kregen. Mijn moeder wist er nog niks van. En toen moesten mijn amandelen geknipt worden en toen zei ik: "Ja, ik heb dinsdagavond afgesproken met een jongen, en mijn amandelen waren geknipt en dan komt hij me halen en dan gaan we ergens heen". "Nee, jij gaat niet naar buiten, je amandelen zijn geknipt, zeg dat maar af". Dus met tranen in mijn ogen moest ik hem opwachten uit zijn werk vandaan, want ik wist ondertussen wel waar hij werkte. Want hij woonde maar drie straten verder, maar ik had hem nog nooit ontmoet. Ik kende hem niet. Ik hem opgewacht. "Ik mag niet, het ligt niet aan mij hoor, het ligt aan mijn moeder, ik mag niet". Ik hoopte maar dat hij het zou geloven. Hij geloofde het; andere afspraak gemaakt. Toen gingen we naar de bioscoop bij de Lido. Hij ging betalen en ik keek zo in zijn portemonnee en toen zag ik nog een tientje zitten. Dus ik dacht: die is rijk. Ik wou hem wel houden. Hij zei altijd: "Je hebt me voor mijn geld gekozen". En dat was echt niet zo. Maar ik vond het zo mooi, dat hij zo op een doordeweekse dag een tientje in zijn portemonnee had. Toen is het aangebleven en we hebben vijf jaar verkering gehad, best lang, verloofd, hij is in

militaire dienst geweest, bij de marine geweest. Overal is hij heen geweest en toen trouwen. Maar geen huis, dat was er niet.

I-1: Wanneer bent u getrouwd?

G: 1962. En in 1963, precies 9 maanden en een week later, werd onze zoon geboren. Recht van het opklapbed. En toen gingen we bij mijn moeder wonen. Mijn moeder had al tig keer inwoning gehad, mijn broer met zijn vrouw, mijn andere zus met haar man. Die woonden allemaal bij ons boven in de Julianastraat. Het waren maar twee verdiepingen, beneden en dan boven en een grote zolder. Daar sliep je vroeger met z'n allen op. Maar mijn man was timmerman. Die was mijn verloofde toentertijd. "Mag hij verbouwen?" Dan ging mijn moeder weer naar beneden met haar metalen bed. Dat was zo'n heel groot metalen bed met zo'n schudzak met veren en dat werd dan van boven naar beneden gehaald en dan ging dat mens maar weer in de voorkamer slapen. Stoelen aan de kant. Hij ging verbouwen boven; het werd radicaal verbouwd. Er werd een keukentje in gemaakt en een portaaltje en elk hoekje en dan maakte hij een kast boven de trap, dat was best nog wel ruim en heel knap hoe hij dat heeft gemaakt. Ik was gelijk zwanger, dus wat moest er. Een bedje erbij. Dat kon best in het slaapkamertje. Dus hij weer timmeren, een heel mooi ledikantje en schilderen. Hartstikke mooi. Nou erbij; dat ging gemakkelijk. Na drie jaar kwam de tweede. Moest er toch weer eentje bij.

De oudste kreeg een eenpersoonsbed aan de ene kant; ledikantje aan de andere kant. Wij er voor in het opklapbed. Kastje weer erbij in een hoekje dat vrij was, want de kleertjes moesten er in en de luiers. Ik was nog al een tuthola. Het moest allemaal netjes, [navedant zegt mevrouw, waarschijnlijk wordt navenant bedoeld], allemaal luiertjes, zoveel stuks. Het moest gewoon zo, want ik ben gewoon zo. Het spijt me. Het ging best wel. Toen kwam, na ruim twee jaar kwam de derde. Moest toch weer een bedje erbij. Stapelbed gemaakt. Het ledikantje was weer voor die kleine. Gotsiemikkie. Toen had mijn moeder; die woonde alleen. Mijn vader was ondertussen overleden en mijn zwagers moeder was overleden en zijn vader was alleen. En die vroeg aan mijn moeder: "Zou je het niet leuk vinden om bij mij te komen wonen? Want ik ben alleen en jij bent alleen." Ze waren onderhand tachtig hoor. Dus het was niet om een leven op te bouwen, maar eigenlijk vonden ze dit fijn allebei. Toen hebben we gepraat en toen zei mijn moeder: "Ik vind het ook wel fijn, het wordt voor mij dan ook wat rustiger". Toch drie kinderen, het was best wel leuk hoor, want oma was altijd boven. Voor ons was dat natuurlijk heerlijk, dus wij naar beneden, bed naar beneden waar vroeger mijn moeder sliep, maar dan een mooier bed, was ook weer allemaal netjes verbouwd.

Ondertussen beneden ook alles verbouwd; hij had een douche gemaakt. Het keukentje werd een slaapkamer voor de oudste. De andere werd een slaapkamer voor die twee en toen hadden we eigenlijk hartstikke veel ruimte. Tot dat die kleintjes weer groter werden en toen werd de ruimte weer tekort. Ze gingen naar de middelbare school; ze kregen brommers en van alles en nog wat. Dat ging daar niet. Je had geen achterom. Alles moest in de gang 's-avonds.

I-1: Zou u nog kunnen vertellen over de inwoning toen u zelf nog een kind was? Want uw broer en uw zus, dat vond ik ook een mooi verhaal.

G: Mijn broer en mijn schoonzusje woonden ook bij mijn moeder in. Dat was de eerste, die daar woonde. Dat was ook een jaar of acht, negen. Die woonden daar boven en ik sliep met mijn zusje op de zolder gewoon. Zij woonden daar en kregen toen een baby en die baby mocht ik 's-morgens kijken, dat hij gewassen zou worden en toen was hij overleden. Dat was waarschijnlijk wiegendood. Dat is toen iets vreselijk naars geweest. Maar ja, ze hebben daarna wel twee gezonde kinderen gekregen en een eigen huisje, na de oorlog. Toen kregen ze een flat in Leiden-Noord. Toen later gingen mijn zus en zwager daar boven wonen, was ik weer wat ouder, een jaar of twaalf, en toen werd de slaapkamer, onze zolder, in tweeën gedeeld. Sliep ik aan de ene kant met een gordijn ertussen en zij sliepen in een tweepersoons bed aan de andere kant. Nou, dat ging gewoon. Eigenlijk heb ik er nooit bij stil gestaan dat ze pas getrouwd waren, want ook de huwelijksnacht hebben ze daar doorgebracht. Maar hoe ze

dat gedaan hebben, daar heb ik eigenlijk nooit aan gedacht. Zo'n kind was je vroeger. Naïef. Veel naïever dan nu. Nu weten kinderen met acht jaar al over seks en alles. Maar ik wist het gewoon niet. We hebben eigenlijk wel lol gehad; als mijn zwager wat lag te vertellen, lag ik gewoon mee te kletsen. Die hebben ook weer een huis gekregen. Daarna is mijn moeder een poosje alleen geweest, maar ze heeft haar hele leven inwoning gehad. Haar ouders, de vader van mijn vader. Mijn moeder was heel lief; die leefde voor anderen.

Uiteindelijk ben ik daar later zelf in gekomen en ook weer uit gegaan. Toen hebben we het huis hier gekocht in de Anna Paulownastraat. Daar heeft mijn man toen een jaar gebouwd. Helemaal leeg geslagen. Er hadden twee oudere dames in gewoond. Die hadden geen geaarde stopcontacten. Nog geen toilet, dat je door kon trekken. Dat ging met een emmer. Dat was heel primitief. Mijn man heeft het helemaal gebouwd, ook een bijkeuken eraan. Hij heeft een jaar gebouwd, helemaal van de grond af, dakkapellen erop gezet. Heel fijn gebouwd; alles naar mijn zin. Ik heb alle stopcontacten geregeld, kamer voor de jongens, dat ik wist, daar komen ze te zitten met [avontuurs] of een televisietje of wat ook. Dit is zo'n heerlijk huis geworden, waar we nu nog wonen.

In de Julianastraat ben ik nog voor pedicure gaan leren. Toen was mijn jongste zoon twee jaar. En die ander was dan vijf en die ander was dan zeven of acht. Ik wilde wat gaan doen, ik wilde gaan werken. Ik wilde ook bijdragen. Ik mocht van mijn man niks; ik wou thuiswerk nemen, dat mocht niet. Uit werken gaan, dat mocht ook niet, dat was nog te vroeg. Hij had al die armoë gezien van dat thuiswerken en zo, dus dat gebeurt niet. Toen zei ik, dat ik graag voor pedicure wilde gaan leren, maar dat was duur. Eigenlijk te duur, want die cursus was tweeëneenhalf, drieduizend gulden. Ik moest apparatuur aanschaffen, de motor, de cursus betalen. "Dan ga ik nog extra werken, want jij gaat die cursus doen." Ik zat 's avonds aan die tafel. Die stond voor het raam. In de Julianastraat was de kamer aan de straatkant en dan bracht hij de kinderen naar bed en verzorgde hen en dan kon ik leren. Want je moest best wel veel leren. Je moest ook veel Latijn leren en ik had geen ondergrond van Latijn. Dus je moest best wel al die namen van spieren en zenuwen, botten in het Latijn. Maar ik heb het er in gepompt. Ik zal je vertellen wat ik deed. Ik stond vaak te strijken in de keuken. Had ik aan de binnenkant van de keukenkastjes papieren geplakt en daar had ik al die namen op geschreven. Dat leek allemaal zo op elkaar, die spieren. Zenuwen zijn dan nervus, maar wat er achter stond ... En dan stond ik te oefenen, deurtje open, ja, goed. Op ons tweepersoonsbed hadden we een ombouw: briefjes erop geplakt. Deed ik wel eens een lichtje aan. "Wat doe je nou weer?" "Even kijken. Ja, ik heb het goed." Ik heb het ook gehaald met glans en wimpel. Dat is mijn eer te na. Ik wou het halen. Ik mocht al van de leraar voordat ik examen deed mensen buiten de deur doen. "Neem jij maar eens mensen, je bent best goed en daar word je alleen nog maar beter van". Dus ik zat dan te leren en dan kwamen de buurtjes voorbij en dan zeiden ze: "Wat doe jij dan met die boeken, Sjaantje?" Ik ben daar geboren, dus iedereen kende mij en dan zagen ze die boeken op tafel liggen. "Ja, ik ga voor pedicure leren". "O dan komen we bij je". Want toen waren er nog niet zo veel. De Bata, die had er één.

I-1: De Bata was de schoenhandel?

G: Ja, op de Haarlemmerstraat, ouderwets merk. Bata schoenen, werkschoenen. Iedereen haalde zijn werkschoenen bij de Bata. Daar zit nu C & A. En dan zeiden ze: "De Bata gaat weg, dan komen we bij jou". Toen ging de Bata inderdaad weg, maar ik had nog niet mijn examen. "Wil je mij dan ook doen?" Maar dan moest je er wat voor rekenen en dat dorst ik niet. "Doe nou maar, dan krijg je twee gulden vijftig". Dus ik ging die voeten pedicuren. Mijn eerste klantje was mevrouw Vogel. Dat was een schatje; die woonde in de straat [C. de Vogel, Julianastraat 77?]. Twee gulden vijftig; nou, apetrots! Ik kwam thuis: "Ik heb twee gulden vijftig". Toen zat mijn middelste zoon, die zat op de technische school en die had een potje gelast en geveerd in goudkleur. Een heel leuk potje. "Pedicure mama" en elke keer ging ik kijken hoeveel ik al had en toen op een gegeven moment, die ging het tegen haar dochter

zeggen, die ging het zeggen, dus ik kreeg steeds meer. Ik was best handig erin. Ik had het snel onder de knie.

Ook van school had je mensen, die gratis gepedicuurd konden worden en die kwamen later naar mij. Altijd netjes mijn belastingpapiertjes ingevuld en toen op een gegeven moment verzorgingstehuizen gedaan. Toen stond er een advertentie in de krant van Endegeest; daar werd een pedicure gevraagd. Endegeest [nu Rivierduinen] is een psychiatrisch ziekenhuis in Oegstgeest. Vroeger waren heren en dames gescheiden. En jongens en meisjes: Voorgeest, dat zit nu in Leidschendam. En Swetterhage. En daar ben ik toen begonnen. Ik ben meteen aangenomen; ik mocht voorwerken en ik deed het goed en toen werd ik aangenomen. En daar heb ik heel leuk gewerkt. Ik vond het ontzettend leuk. Met al die patiëntjes en zo. Ik heb ook heel veel geleerd omdat er ook veel mensen waren met een handicap. Die kwamen bijvoorbeeld ... Ja, vroeger had je veel dorpen waar incest was en dan hadden ze misvorming, echt misvorming. Dat leer je niet als je er voor studeert. Dat leer je alleen maar in de praktijk en er was altijd een arts waar je raad aan kon vragen en die vroeg ook wel eens aan mij raad. Dan kwam ze me wel eens halen en dan was er een meneer binnengebracht, want meestal waren het heren en die waren heel erg verwaarloosd. Geen zwervers, maar gewoon verwaarloosd. Door de drank of eenzaamheid misschien.

I-1: Het waren gewoon patiënten?

G: Het waren gewoon patiënten, ja, maar die werden binnengebracht door de artsen. Dat was vroeger zo: als je wat had, dan werd je naar Endegeest gebracht. En die kwamen binnen en dan hadden ze soms nagels, die groeiden van boven naar beneden zo in de huid. Zo helemaal in de rondte. En dan zei de dokter: "Mevrouw Sinteur, even meekomen, we hebben er weer een en we gaan hem samen even mooimaken." Dat was een hele leuke dokter, een kittig wijffie, en dan gingen we samen. En dan hadden ze hem eerst al in een sodabad gelegd en dan gingen we knippen en dan zaten die nagels echt hieronder in het vlees met wonden en dan moest zij gelijk die wonden desinfecteren. Het was soms zo erg dat je dacht: hoe heb je kunnen lopen? Dat moet verschrikkelijk pijn doen. En dan hadden we hen keurig opgelapt en hun haar en alles gedaan en dan waren het de netste mensen. Soms ook met een goede opleiding. Gewoon door het lot. Maar je kon er de klok op gelijk zetten: binnen een maand of zeven, acht waren ze er weer. Hetzelfde als je nu hebt: daklozen. Ze halen elkaar binnen. Als ze gingen drinken en de hele boel werd verwaarloosd en ze verwaarloosden ook zichzelf. Maar daar ben ik uiteindelijk toch mee gestopt, want alles ging een beetje door elkaar leven. Ik moest veel meer op hepatitis geprikt worden, je moest uitkijken dat er Aids kwam. Dat was in opkomst toentertijd en ik wist er niets van. En ik werd ziek, ik heb pleuritis gekregen, waarschijnlijk ook door een bacterie. Ik weet niet of ik daar geïnfecteerd ben, maar er waren ook mensen die hoestten en mensen die je goed in de gaten moest houden. En toen zei mijn man: "Jij moet stoppen, want we hebben wel kinderen en als er straks wat met jou gebeurt". Ik ben toen behoorlijk ziek geweest. "Dan ben je je kinderen kwijt en wij zijn jou kwijt en wij zijn dan een moeder kwijt". Toen ben ik gestopt, maar ze hebben nog een hele tijd aan me getrokken: "Kun je niet voor zes weken terugkomen?"

I-1: Want hoe oud was u toen?

G: De jongens waren nog allemaal thuis. Ik zou het even moeten opzoeken.

I-2: Hoe lang hebt u er gewerkt?

G: Elf jaar, en daarna heb ik nog wel iets thuis gedaan, maar ook niet zo veel. Toen werden de kinderen groter. Toen ben ik gestopt en toen zijn we meer samen naar de tuin gegaan. We hebben een volkstuin en die hebben we al...?

G-2: Vier- à vijfenveertig jaar.

I-1: En waar is die volkstuin?

G: Achter de Willem de Zwijgerlaan, Ons Buiten. Het puntje van Noord, tussen de Merenwijk en de Willem de Zwijgerlaan in. Dat was een kale tuin met een klein kasje en die heeft mijn man ook weer helemaal verbouwd. Hij werd op het pad De Ezel genoemd, want hij liep constant met stenen, hout en materiaal te sjouwen.

G-2: Nee, Het Paard. Ze wisten mijn naam niet en zeiden toen: die ene, dat Paard.

G: Vanaf de fundering heeft hij hem helemaal zelf gedaan. Steeds een stukje erbij. Eerst hadden we geen douche, alleen maar een toilet. En dan douchten we de kinderen buiten; dat was ook leuk. Op het grasveld, een vergiet, koud water. In de zomer hoor! Ik het vergiet en mijn man de sproeier en zo douchen, douchen en dan gingen ze gillen. Dat was leuk, hoor. Alles was wel zeiknat natuurlijk. Afdrogen en naar binnen en dan sliepen we daar. Hij had ook een stapelbed gemaakt daar. Met een eenpersoonsbed er bij en wij binnen in een opklapbed, want zo'n huisje is dan best wel redelijk groot.

I-1: Ja, zo klinkt het wel.

G: Maar een douche misten we toch wel verschrikkelijk, dus na een jaar, anderhalf jaar, die hele wc weer er uit en die hele vloer. Want de afvoer van de wc zat verkeerd uitgehakt. Met de hand uitgehakt, douche gemaakt. En tot op heden hebben we die douche nog en zo vreselijk veel plezier van gehad. Ondertussen hebben we zeven kleinkinderen, die ook een groot deel van de tijd dat ze vrij waren bij ons op de tuin geweest zijn. Op het grasveld, we hadden een kampeertent gekocht en daar sliepen ze dan in. En 's nachts vond mijn man het eng. Aan die kant sliepen er twee of drie en aan die kant sliepen er twee of drie en die kleintjes sliepen binnen in een ledikant op de tuin. En dan zei hij: "Ik ga er toch bij liggen, hoor. Ik durf het toch niet aan." Want je weet natuurlijk nooit wie het in zijn hoofd haalt om in die tent te komen. Dus dan ging hij in het gangpaadje liggen, maar dat was geen slaapcabine, dat was gewoon hartstikke koud, want de wind kwam dan onder dat zeil door. En dan kwam hij 's-ochtends om zeven uur: "Mag ik in bed bij je?" En dan lagen die kinderen heerlijk warm te slapen en hij lag te trillen. En dat heb je ook een keer gehad met onze eigen kinderen. Die hadden een kar gemaakt en daar hadden ze een zeil over met stokken. Had hij meegeholpen, een soort campertje gemaakt, en daar gingen ze ook in slapen. Alles er in, matrassen en slaapzakken en een zaklantaarn en alles. "Durven jullie dat"? Het waren de twee jongsten. "Ja, dat durven wij". 's Nachts: "Mama, mama, ik wil naar binnen"; de jongste. "Het is zo eng". "Kom dan maar tussen ons in". Hij was zo koud. Nog geen half uur later de ander: "Ik vind het maar eng en ik ben helemaal alleen en hoe moet dat nou? En ik wil naast jou komen liggen". Hij er ook bij. "Nou, dan ga ik maar in dat ding liggen", zegt hij. Dus hij in dat ding, maar het was plastic, dus je zag hem zo liggen. Hadden we een echte Leidse buurman en die kon zo plat uit zijn woorden komen. En die komt 's-morgens tikken op het raam: "Wat is dat potverdomme, waarom legt die man van jou daar in die tent? Dat is toch nergens voor nodig; hebben jullie ruzie?" Had hij hem zien liggen. Dus ik zeg: "Kom nou maar naar binnen man". Dat was best leuk. We hebben daar zo'n leuke tijd gehad. Ook met de kleinkinderen, die hebben daar allemaal leren fietsen. We hadden een warme en een koude zandbak. De warme zandbak, die was in de broeikas. Ja, uiteindelijk is ons leven zo wel lekker door gekabbeld.

I-1: Heeft u verder nog hobby's op dit moment?

G: Ik gym nog, oorspronkelijk bij Jahn, de Leidse christelijke gymvereniging, maar die zijn nu gefuseerd in Gymsport met alle Leidse gymverenigingen tezamen, maar het is wel 110-jarig bestaan geweest en daar hebben we wel aan meegedaan. Ondanks dat ik ziek geweest ben, ik ben een poosje uit de running geweest, en toch heb ik het weer opgepakt. Eigenlijk doordat ik er al zo lang ben hebben ze me er zo doorheen getrokken. Ook mijn vriendinnen van de gym, vastgehouden de eerste tijd. Dat we gingen lopen: kom maar, we houden je vast, dat ik weer een beetje steviger liep. En nu ook, onze lerares, dat is ook zo'n schat. Ook van onze leeftijd. Ze is ook al tachtig. Aan de zijkant, oefeningen die zij met twee armen doen, doe ik met één arm. Ik ben best wel goed, maar mijn evenwicht is nog niet helemaal zoals het moet zijn. Onderhand ben ik nu aan de 78 jaar, denk ik hè. Ik ga naar de 79 en dan hoop ik nog een paar jaartjes samen met mijn man en mijn gezin zoals het nu is. Ik heb een fijn gezin.